

**ГЛИНОТЕРАПІЯ ЯК СКЛАДОВА АРТТЕРАПІЇ
В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ**
CLAY THERAPY AS A COMPONENT OF ART THERAPY
IN THE CONTEXT OF THE RUSSO-UKRAINIAN WAR

УДК 159.9: 7.06 (477)

DOI: 10.31500/2309-8813.21.2025.345510

Світлана Роготченко

доктор філософії з культурології,
науковий співробітник
відділу методології мистецької критики
Інституту проблем сучасного мистецтва
Національної академії мистецтв України

e-mail: tsv-inform@ukr.net

Svitlana Rohotchenko

Ph.D. in Cultural Studies,
Research Fellow in the Department
of Art Criticism Methodology
at the Modern Art Research Institute
of the National Academy of Arts of Ukraine

orcid.org/0000-0002-6353-8591

Анотація. Статтю присвячено осмисленню феномену глинотерапії як складової арттерапії в умовах російсько-української війни. У центрі уваги — глинотерапія не лише як лікувальна практика, а й як соціокультурне явище, що поєднує мистецькі, психологічні та гуманітарні виміри сучасного українського досвіду війни. Розглянуто процес ліплення з глини як акт самовираження, що допомагає людям, воїнам чи цивільним, які зазнали поранень, контузій та психотравм, відновити контакт із власним тілом, пам'яттю та почуттями. Підкреслено, що глинотерапія виявилася одним із найефективніших засобів реабілітації.

Авторка демонструє, як метод арттерапії набуває нового культурного звучання завдяки ініціативам українських митців, скульпторів, педагогів і психологів. Спільні із художниками сеанси ліплення для поранених воїнів стають не тільки формою терапії, а й мистецьким актом, у якому через естетичне задоволення від творчості відбувається трансформація травматичного досвіду. Дослідження спирається на інтерв'ю з фахівцями, зокрема з мистецтвознавцем Орестом Голубцем і скульптором Олексієм Пергаменщиком. Також проаналізовано міжнародний контекст арттерапевтичних практик і вітчизняні напрацювання. Авторка підкреслює, що глинотерапія має значення не лише для індивідуальної реабілітації, а й для формування колективної пам'яті — як спільного переживання, що долає ізоляцію, страх і травму. Через спільну творчість відбувається процес відновлення зв'язку між людиною і спільнотою, між минулим і майбутнім. У цьому сенсі глинотерапія постає як важливе явище сучасної української культури, у якому поєднано мистецтво, психологію та громадянську позицію.

Ключові слова: арттерапія, глинотерапія, воїн, контузія, образ, скульптор, сучасне мистецтво.

Постановка проблеми. Війна Росії з Україною, що триває уже понад десять років, виявила потребу в появі й розвитку нових аспектів соціальної сфери, зокрема тих, що стосуються медичної й психологічної реабілітації. Пропоноване дослідження розробляє з культурологічної та мистецтвознавчої позицій раніше недостатньо вивчений напрям терапії за допомогою мистецтва (арттерапії) — глинотерапію. Нове бачення важливої ролі глинотерапії

стало можливим завдяки зверненню митців та лікарів до відомого здавна методу лікування психічних розладів, які спричинила війна. Переважна більшість людей, що сьогодні звертаються до методики ліплення з глини задля покращення психічного стану, є військовими, які повернулися з фронтів з пораненнями та/або контузіями чи звільнені з полону. Авторка розглядає і досліджує виключно художню, творчу компоненту цього складного процесу, вважаючи заняття у форматі «воїн — професійний митець — лікар» новим шляхом у розвитку методів лікування як воїнів, так і мирних громадян, які отримали психічні травми під час війни. Слід зауважити, що серед великої кількості глиняних предметів, зроблених під час сеансів глинотерапії, є такі, що можуть класифікуватися як контемпорарне (сучасне) мистецтво.

Метод глинотерапії полягає у тому, що людина, працюючи з глиною, намагається здолати психологічне навантаження. Захоплення процесом, емоційне вираження власного «я» допомагають зняти стрес, подолати тривожність, покращити психологічний стан. Робота з пластичним матеріалом, а особливо з природною глиною, стимулює тактильні відчуття, сприяє концентрації та глибокому усвідомленню своєї особистості. Цей метод ефективно використовувався у психіатрії, особливо серед людей, яким важко словесно висловити свої почуття. Уже з перших місяців повномасштабної війни стало зрозуміло, що давній метод стане у пригоді. Особливо це стосувалося воїнів, які одержали під час бойових зіткнень контузію чи важкі травми.

Отже, глинотерапія — це перш за все психотерапевтична практика, яка використовує глину як засіб для самовираження. Поєднання арттерапії й тактильної стимуляції допомагає розкриттю емоцій, знімає стрес та сприяє самоусвідомленню. Ще донедавна глинотерапія розглядалася виключно як медична практика. З початком проекту «Арттерапія» у стінах Інституту проблем сучасного мистецтва НАМ України за участі кафедри кераміки Львівської національної академії мистецтв, ця оцінка змінилася. Проект на меті організації і проведення спільних сеансів ліплення з глини для воїнів, які проходили курс реабілітації, з професійними митцями — викладачами та студентами вишу. Крім лікувальної функції, ця практика набула нового звучання: вперше про глинотерапію громадськість, журналісти, культурологи і мистецтвознавці почали говорити як про прояв сучасного мистецтва. Пропоноване дослідження розкриває власну версію автора щодо народження нової образності у творчості непрофесійних митців, а саме воїнів, які одержали травми на фронтах російсько-української війни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В умовах війни стрес у військових на полі бою чи у полоні, як і стрес у мирних громадян (від пережитої окупації, бомбардувань, переховування у підвалах та бомбосховищах, насильницького переселення тощо), призводить до втрати соціальних зв'язків. Тому сьогодні стають важливими усі доступні методи допомоги ураженим війною людям для подолання кризових станів. Образотворче мистецтво з перших днів війни, ще у 2014 році, відгукнулося на цю проблему. Крім лекцій на теми культури, художніх виставок, спільних відвідувань музеїв та галерей, театрів тощо важливою складовою допомоги стала арттерапія. Початок було покладено організацією спільних сеансів малювання — для воїнів і професійних митців. Наступним етапом стало спільне ліплення, тобто глинотерапія. Це не новий метод лікування ураженої психіки. Про терапевтичний ефект арттерапії, зокрема й глинотерапії, числі писали багато вчених. Так, наприклад, Кларк (I. A. Clark) з колегами, досліджуючи травматичні спогади людей, визначили зв'язок між уявними образами та емоціями і запропонували перегляд малюнків як можливе невербальне лікування [1].

Тобто арттерапія, за висновком вчених, могла бути інтегрована у загальний процес лікування специфічної травми військових. Декер (К. Р. Decker) з колегами-лікарями досліджував стан воїнів, які отримали стреси на війні й, як наслідок, психічні розлади. Пацієнтам з експериментальної групи були запропоновані детально описані у працях вченого сеанси арттерапії, результати яких були визнані як безумовно корисні [2]. Гантт і Трипп (L. Gantt & T. Tripp) зробили припущення, що активне використання арттерапії в процесі реабілітації позитивно впливає на емоційну сферу хворих [3].

Метою статті є аналіз специфіки глинотерапії як методу подолання посттравматичного стресу в умовах війни та привернення уваги до соціокультурної складової цієї практики.

Виклад основного матеріалу. Паралельно з розповсюдженим методом малювання фарбами (гуашними, акварельними, навіть олійними) як арттерапевтичної практики, вчені звертають увагу на користь використання з цією метою саме ліплення з глини. Глинотерапію почали активно застосовувати у лікуванні після оприлюднення праць Маргарет Наумбург — американської дослідниці, яка позиціонувала себе як арттерапевтка. Вона доводила, що матеріали, які використовують митці для творчості, зокрема й глина, сприяють художньому самовираженню і, як наслідок, стають засобами спілкування не лише лікаря і хворого, а хворого і соціуму [5].

До ентузіастів активного залучення глини до практики арттерапії слід віднести Едіт Крамер. Вона широко використовувала цей матеріал у заняттях, концентруючи увагу саме на творчому процесі й тому ефекті, який наступав після сеансів ліплення [13]. Також відомим експертом з арттерапії є Кеті Малкюді. Вона наголошує на важливості задіяння саморегуляторних процесів у арттерапевтичних сеансах, що, на її думку, позитивно впливає на стан хворих, сприяє покращенню самопочуття через творче самовираження. Таке «експресивне мистецтво», впевнена дослідниця, суттєво допомагає у здоланні травматичних спогадів та емоцій і в результаті приводить до психологічного одужання [4].

Оприявнений у публікаціях досвід іноземних учених щодо реабілітації воїнів засобами художньої терапії (переважно з тих країн, де відбувалися бойові конфлікти та війни) суттєво допомагає використовувати ці напрацювання у вітчизняних програмах, адаптуючи їх до українських реалій.

Українські вчені, психотерапевти, лікарі сьогодні активно використовують глинотерапію як дієвий інструмент реабілітації воїнів. Так, у статті «Використання глинотерапії як методу психологічної реабілітації та підтримки психічного здоров'я учасників військових дій» читаємо: «Важливим кроком у цьому напрямі є і підготовка спеціалістів і розроблення інфраструктури для проведення програм глинотерапії, включаючи доступ до відповідних приміщень і матеріалів (глина, інструменти), а також необхідного обладнання <...> Програми повинні бути спеціально націлені на потреби військових, ветеранів, ураховуючи їхній досвід військової служби та можливі психологічні травми. Регулярна оцінка ефективності програми психологічної підтримки з використанням глинотерапії серед ветеранів, у тому числі збір зворотного зв'язку з учасниками, дасть змогу визначати зміну показників психологічного благополуччя та емоційного стану. Адаптація закордонного досвіду глинотерапії до українських умов і потреб може стати цінним інструментом у наданні ефективної психологічної підтримки учасникам військових конфліктів і ветеранам в Україні» [10]. Українські арттерапевти дедалі частіше звертаються до досвіду іноземних колег у царині художньої терапії, яка не була у мирні часи так широко затребувана, як сьогодні. Активна співпраця лікарів, митців,

кураторів і мистецтвознавців дедалі ширше розповсюджується в Україні й сприяє реабілітації військових, зокрема подоланню психічних травм. Так, спираючись на напрацьований під час військових дій в Ізраїлі досвід психологів, українська дослідниця, членкиня правління ВГО «Арттерапевтична асоціація» (Київ) О. Скарн описала алгоритм та детальний зміст протоколу «Чотири стихії» (базовий протокол був розроблений Елан Шапіро (Elan Shapiro), що дає змогу людині швидко досягнути стабільного психоемоційного стану у складних ситуаціях). У своєму дослідженні О. Скарн акцентувала на тому, що арттерапевтичні техніки є дієвим інструментом психологічної допомоги постраждалим від воєнних дій [16].

Інша українська дослідниця-арттерапевтка О. Вознесенська почала активно використовувати методи художньої терапії для психотерапевтичної допомоги вимушеним переселенцям та людям, які постраждали від окупації чи бойових дій. Вона зазначає, що творчі процеси, як-от малювання чи ліплення з глини, дають можливість не стримувати у собі негативні емоції, а, навпаки, звільнитися від них: якщо не виходить проблему чи страх передати словами, можна висловитися за допомогою сили мистецтва — малювання чи ліплення [6]. За твердженням дослідниці, «національною особливістю українців є не раціональне вирішення внутрішньо психічних конфліктів, а орієнтація на емоційно-образне переживання», — читаємо у статті «Використання глинотерапії як методу психологічної реабілітації та підтримки психічного здоров'я учасників військових дій» [10]. Наведені слова — важливе обґрунтування використання арттерапії для подолання наслідків колективної травми українців. Цей метод сприятиме формуванню нової колективної пам'яті, що базуватиметься на гордості та взаємній підтримці, відновлюючи надію на краще сьогодення та майбутнє. Колективне травмування, спричинене війною, все ще триває, адже триває сама війна. О. Вознесенська впевнена, що ефективною стратегією відновлення психічного здоров'я особистості та суспільства є самовираження через творчість, яке «надає можливості опанувати почуття, стати творцем, а отже, повернути собі певний контроль над своїм життям» [7, с. 25].

Під проводом НАМ України, починаючи від 2022 року, проходили лекції, семінари, круглі столи, у роботі яких взяло участь багато науковців, культурологів, мистецтвознавців, митців із різних міст України. Варто зупинитися не деяких. Так, у 2023 році стартувала Перша міжнародна конференція Західного регіонального науково-мистецького центру НАМ України «Мистецтво в час війни» (Моршин, 18–20 травня). У рамках роботи секції «Арттерапія: практичні аспекти реабілітації учасників війни» пролунали змістовні доповіді учасників:

– Олександр Гончарук: «Досвід роботи з громадським простором та чутливою тематикою під час створення скульптур для Першого ТМО Львова та Національного реабілітаційного центру “Незламні” (“UNBROKEN”), 2023 р.»;

– Анна Єфімова: «Меморіали як терапевтичні простори: нові підходи до роботи з пам'яттю та історичною травмою»;

– Лілія Назар: «Актуальність застосування у загальножиттєвих сферах арттерапевтичних практик в умовах військового часу»;

– Ростислава Пекарюк: «Зцілення мистецтвом. Досвід застосування арттерапії в реабілітації ветеранів»;

– Володимир Стасенко: «Принципи арттерапії в реабілітації інвалідів, які втратили зір унаслідок воєнних дій»;

– Галина Стельмашук: «Мистецтво, яке лікує душі»;

– Ілона Ткачук: «Арттерапевтичні практики: оптика живопису»;

– Олена Якимова: «Методики адаптації та арттерапія для дітей ВПО» [14].

Наступного 2024 року під егідою НАМ України та Державної прикордонної служби України пройшла Друга міжнародна конференція Західного регіонального науково-мистецького центру НАМ України «Мистецтво в час війни». Численні доповіді науковців були присвячені питанням художньої терапії, зокрема Уляна Щурко представила доповідь «Арттерапія в освітніх практиках реабілітації ветеранів», а Світлана Роготченко — «Арттерапія з членами родин загиблих воїнів на російсько-українській війні» [15].

З перших днів війни Росії з Україною українські митці прийшли на допомогу Збройним силам України. Ще 2014 року спільними зусиллями Національної спілки художників України та Національної академії мистецтв України були проведені мистецькі аукціони, а гроші від продажу творів пішли на придбання позашляховиків, тепловізорів, спеціальної амуніції для фронту. Співдружність митців і ЗСУ не припинялася й надалі. Від початку повномасштабної війни й дотепер було проведено сотні аукціонів, художніх виставок, круглих столів, лекцій. На платформах арттерапії, що виникли практично в усіх регіонах України, проходили зустрічі поранених воїнів з митцями та мистецтвознавцями. Одна з таких платформ запрацювала в Інституті проблем сучасного мистецтва НАМ України. Паралельно із сеансами спільного малювання воїнів із професійними митцями відбулися перші творчі спроби залучити до практики арттерапії глину. Процес ускладнювався тим, що для повноцінної праці з глиною були необхідні спеціальні умови, але це не стало на заваді. Сеанси арттерапії з воїнами, що почалися у стінах ІПСМ НАМ України, трансформувалися в окремих напрям глинотерапії під проводом відомого київського скульптора-монументаліста, автора державного символу, Тризуба, на щиті монумента «Батьківщина-Мати» — Олексія Пергаменчика. Практика ліплення з глини з воїнами поширилася й на інші локації.

Важко сказати, хто саме був перший у такому починанні. На 179-й день війни, 20 серпня 2022 року, на телеканалі ТСН було показано сюжет про військову психологиню Марію Россову, яка з перших тижнів повномасштабного вторгнення почала проводити сеанси глинотерапії з пораненими воїнами у Харкові. За її словами, спочатку вмовити військових долучитися до такого уроку було дуже важко, але з часом вони ледь у чергу не ставали на заняття. А вона була готова хоч цілодобово з ними ліпити, бо бачила реальну користь у таких заняттях, ба більше — іноді такі сеанси творять дива [8].

У Вінниці з літа 2022 року також почалися сеанси глинотерапії з воїнами. Ініціативу підтримали працівники компанії «МХП». До занять долучилися родини воїнів. Військовий капелан отець Віталій, який брав участь у сеансах, сказав, що така реабілітація не є традиційною, але вона дуже корисна, адже кожен захисник може спробувати свої сили у творчості [9].

У Львові сеанси глинотерапії для воїнів за участю професійних художників розпочалися вже з літа 2022 року [17]. Авторка статті провела інтерв'ю з Орестом Михайловичем Голубцем, завідувачем кафедри художньої кераміки Львівської національної академії мистецтв, професором, доктором мистецтвознавства, академіком НАМ України, фрагмент із якого наведено нижче.

Орест Голубець: Працівники Львівської академії одними з перших почали займатися тактильною реабілітацією для поранених, контужених воїнів. Ця робота почалася на кафедрі кераміки, але згодом доєднався і текстиль. Треба розуміти, що це емоційно дуже важко для викладачів і для майстрів, але ми бачили, скільки воно дає допомоги тим людям, тим мужчинам, хлопцям, які одержали важкі поранення або були без кінцівок. Насправді це і нам да-

ло багато чого у розумінні ситуації. Воїни точили на гончарному колі, вчилися ліпити з глини. А попри те йшли розмови між митцями й воїнами, й я так розумію, що вони були корисні обом сторонам. Пізніше організувалася спеціальна майстерня під проводом організації «Unbroken | Незламні». Допоміг депутат Березюк, який і досі організовує цей процес. Вони на базі нашого досвіду створили керамічну майстерню безпосередньо у лікарні. Отже, Львів уже має певні напрацювання у тому сенсі. Слід зазначити, що ті воїни, які приїжджали до нас, обов'язково були у супроводі лікаря, тому що це люди з незвичайним нервовим станом. Треба було знати, як до них підходити. Але після того, як вони побували у нас, вони дякували нам і тим, хто їх привозив. Я вважаю, що терапевтичний ефект був вкрай позитивний.

Світлана Роготченко: Скажіть, будь ласка, а чи продовжуєте ви таку практику зараз?

Орест Голубець: Так. Цим опікується завідуючий творчими майстернями Роман Кордіяка, відомий кераміст (його батько був також дуже відомим керамістом у Львові), й наша викладачка молодшого покоління Мар'яна Романюк, яка безпосередньо веде ці заняття [11].

Наступне інтерв'ю авторка дослідження взяла у київського скульптора-монументаліста Олексія Пергаменщика.

Світлана Роготченко: Шановний пане Олексію, я хочу взяти у вас інтерв'ю стосовно глинотерапії, до якої ви долучилися. Скажіть, будь ласка, що саме спонукало вас до проведення таких заходів?

Олексій Пергаменщик: Є таке поняття — «відміна». Це коли ти маєш причину свого стресу й повинен себе перезавантажити, тобто вернути себе у ту фазу життя, коли цього стресу не було, аби зрозуміла психіка, що того стресу не було. Тому в мене є таке пояснення. Ми усі ліпили у дитячому віці. У віці дорослому моторика під час ліплення нагадує тобі той щасливий період, коли ми ліпили у дитячому віці, їли манну кашу, ні за що не відповідали, мати й батько були разом, і все було чудово. Це перше. Друге те, що для того, аби ліпити, не потрібні жодні навички. Люди, які погано володіють пальцями, можуть ліпити не гірше від інших. Це не шиття, не вишивання, де можна вколоти себе голкою, не фарбування, де можна намазати три шари, а вони почнуть стікати. Глина — це така річ, яка піддається кожному. Кераміка, глина — це вічні поняття. Зразки дійшли до нас із відстані шістнадцять тисячоліть. Коли я це пояснюю воїнам, їм це дуже подобається, адже у них є травма того, що вони принесли страшну жертву, втратили руку, ногу, зір. А у декого розвалилася родина. Вони розуміють, що суспільство мусить бути їм вдячним. Тобто ми підводимо їх до думки, що зроблене і випалене у вогні буде вічним, і це хтось запам'ятає. У реальності поранених людей дуже багато. А кожне життя — це доля. І кожна людина, кожен воїн хоче, аби його запам'ятали. Саме його, саме його роль у тому, що відбулося.

Світлана Роготченко: Скажіть, будь ласка, а з чого починається ліплення у такої категорії людей, як поранені воїни? Які теми їм цікаві чи які теми ви пропонуєте?

Олексій Пергаменщик: Воїнство залишається воїнством завжди. Ліпити хлопці починають те, що, певно, ліпили козаки на відпочинку, — попільнички та люльки. Дехто починав ліпити військову тематику — танки чи гранати. Насправді, це дуже небезпечно. Небажано чи навіть заборонено повертатися до теми війни. Тому на заняттях із ліплення ми почали одразу ставити універсальне завдання. Придумали тему, яка для всіх була зрозуміла, — шеврон у формі щита. Ліплення з хворими військовими — це не про жарти. Це реструктуризація певного прошарку нашого суспільства.

Світлана Роготченко: Скажіть, будь ласка, яка доля цих виліплених воїнами шевронів? Вони залишаються у вас?

Олексій Пергаменецький: Це грандіозний проект. Ключова цифра — 300. 300 спартанців, 300 шевронів. Зараз практично все зроблено. Йдеться про майбутню велику стіну: 3 метри по висоті, 5 — по ширині. Мапа України з цих шевронів. Кожен шеврон — індивідуальний. Шеврони присвячені різним темам, наприклад шеврон своєї сім'ї чи географічної точки — звідки воїн, з якого регіону. Тут повна воля у творчості.

Світлана Роготченко: А чи запам'ятався якийсь унікальний випадок із ваших занять з глинотерапії?

Олексій Пергаменецький: Так, були унікальні випадки. Наприклад, ми ліпимо все з часов'ярської глини. Іде заняття, а один боець сидить коло вікна і не ліпить. Я питаю: «Чому не ліпиш?» А він відповідає: «Я воював під Часовим Яром. Окопи копали довго. Мені зараз ця глина той запах нагадує». Змушені були дати йому закордонну глину.

Світлана Роготченко: А скільки заходів глинотерапії уже було проведено?

Олексій Пергаменецький: Ми працювали один, а інколи й два рази на тиждень протягом півтора року. Думаю, що від наших занять було багато користі. Воїнам і митцям [12].

Підсумовуючи, необхідно зазначити, що станом на сьогодні глинотерапія заявила про себе уже не лише як різновид арттерапії. Вона стала повноцінним засобом відновлення здоров'я воїнів, які одержали різні травми на фронті. За спостереженнями лікарів, найкорисніша глинотерапія для людей, які мали контузії. Дослідження глинотерапії на сучасному етапі триває. Спільна праця митця і пораненого воїна обопільно корисні. Митець, безумовно, допомагає скорішому одужанню воїна, який приніс у жертву своє здоров'я на фронті. Своєю чергою, митці, які брали участь у малюванні й ліпленні з воїнами, також набувають нового життєвого досвіду — як мистецького, так і людського.

Висновки. Проведене дослідження засвідчує, що глинотерапія є ефективним засобом арттерапевтичного впливу, здатним сприяти відновленню внутрішньої рівноваги, стабілізації емоційного стану та зниженню рівня тривожності у людей, які пережили жахи війни. Робота з глиною дарує приємні тактильні відчуття завдяки її природним властивостям — пластичності, м'якості, — забезпечуючи особливий тип тілесно-емоційного контакту, який дозволяє людині опрацьовувати травматичні переживання у безпечному творчому середовищі.

Арттерапевтичні практики з використанням глини набувають особливої значущості в умовах російсько-української війни, коли суспільство переживає постійний стрес — травми від втрат, вимушеного переселення, невизначеності майбутнього. Глинотерапія виступає не лише методом психологічної допомоги, а й формою культурної реабілітації, засобом повернення до базових цінностей, тілесності та сенсу буття. Вона сприяє формуванню довіри, розвитку здатності до саморефлексії, а також відновленню комунікативних і соціальних зв'язків, що особливо важливо у колективних формах занять.

Отже, глинотерапія як складова арттерапії має значний потенціал у процесі психоемоційної підтримки населення під час війни та в післявоєнний період. Її застосування може бути інтегроване в систему психологічної реабілітації, освіти та соціальної роботи. Перспективним напрямом подальших досліджень є розроблення методик глинотерапії для різних цільових груп — дітей, військових, переселенців, а також поглиблення теоретичного обґрунтування цього виду терапії з урахуванням українського культурного контексту.

Ілюстрації

Іл. 1. Сеанси глинотерапії. Київ. 2024

Іл. 2. Сеанси глинотерапії. Київ. 2024

Іл. 3. Сеанси глинотерапії. Київ. 2024

Іл. 4. Сеанси глинотерапії. Київ. 2024

Іл. 5. Сеанси глинотерапії. Київ. 2024

Іл. 6. Сеанси глинотерапії. Київ. 2024

Література

1. Clark I. A., Holmes E. A., Woolrich M. W. & Mackay C. E. Intrusive memories to traumatic footage: the neural basis of their encoding and involuntary recall. *Psychological Medicine*. 2016. Volume 46. Issue 3. P. 505–518. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0033291715002007>
2. Decker K. P., Deaver S. P., Abbey V., Campbell M., & Turpin C. Quantitatively Improved Treatment Outcomes for Combat-Associated PTSD with Adjunctive Art Therapy: Randomized Controlled Trial. *Art Therapy*. 2018. № 35(4). P. 184–194. DOI: <https://doi.org/10.1080/07421656.2018.1540822>
3. Gantt L., Tripp T. The Image Comes First. Treating Preverbal Trauma with Art Therapy. *Art Therapy, Trauma, and Neuroscience* / Edited by Juliet L. King. New York : Routledge, 2021. P. 67–99.
4. Malchiodi C. The Art Therapy Sourcebook. New York : McGraw-Hill Education, 2006. 288 p.
5. Naumburg M. Dynamically Oriented Art Therapy; Its Principles and Practices, Illustrated with Three Case Studies. New York : Grune & Stratton, 1966. 168 p.
6. Вознесенська О. Фенікс, що народжується з попелу: посттравмівне зростання засобами арттерапії. *Простір арттерапії*. 2019. Т. 2. № 26. С. 52–62.
7. Вознесенська, О., Робело-Тимченко, Н., Спейзер, В. М., Спейзер, Ф., Старовойтов, А. Арттерапія в роботі з колективною травмою. *Простір арттерапії*. 2023. № 1 (33). С. 4–26. URL : <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/737692/1/Art%20Therapy%20Space-Coll.of%20scient.articles-2023-Issue%2033%281%29.pdf>
8. Глинотерапія — спосіб зняття тривожності для українських військових. *ТСН*. 20.08.2022. URL : <https://tsn.ua/video/video-novini/glinoterapiya-sposib-znyattya-trivozhnosti-dlya-ukrayinskih-viyskovih.html> (дата звернення: 16.08.2025).
9. Глинотерапія для військових за підтримки програми «МХП Поруч». *Новини Вінниці | PressPoint*. 13.09.2024. URL : <https://www.youtube.com/watch?v=B6NZC8LQZk4> (дата звернення: 26.08.2025).
10. Друзь О., Черненко І., Пергаменщик О. Використання глинотерапії як методу психологічної реабілітації та підтримки психічного здоров'я учасників військових дій. *Габітус*. 2024. Вип. 61. С. 252–257. DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2024.61.46>
11. Роготченко С. Інтерв'ю з О. Голубцем. Архів автора.
12. Роготченко С. Інтерв'ю з О. Пергаменщиком. Архів автора.
13. Edith Kramer — Art Therapy's Muse: Part 1. URL : <https://www.psychotherapy.net/video/edith-kramer-art-therapys-muse-part-1> (date of access: 12.08.2025).
14. Мистецтво в час війни. Тези доповідей I Міжнар. конф. Західного регіонального науково-мистецького центру Національної академії мистецтв України (18–20 травня 2023 р., м. Моршин) / ЗРНМЦ НАМ України. Львів, 2024. 92 с.
15. Мистецтво в час війни. Тези доповідей II Міжнар. конф. Західного регіонального науково-мистецького центру Національної академії мистецтв України (10–12 жовтня 2024 р., м. Моршин) / ЗРНМЦ НАМ України. Львів, 2025. 112 с.
16. Скнар О. Виклики війни: ідентичність та інструменти роботи психолога (тіло як ресурс). *Простір арттерапії*. 2022. Вип. 1(31). С. 89–100. URL : <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/734030/1/Скнар-виклики-війни-тіло-як-інструмент-роботи-психолога.pdf> (дата звернення: 22.08.2025).
17. Ясницька О. Незвичайний спосіб реабілітації для військових! У хід йде глина. *Факти ISTV*. 12.06.2023. URL : <https://www.youtube.com/watch?v=emt37ТТ735М> (дата звернення: 22.08.2025).

References

1. Clark, I. A., Holmes, E. A., Woolrich, M. W., & Mackay, C. E. (2016). Intrusive memories to traumatic footage: The neural basis of their encoding and involuntary recall. *Psychological Medicine*, 46(3), 505–518. <https://doi.org/10.1017/S0033291715002007>
2. Decker, K. P., Deaver, S. P., Abbey, V., Campbell, M., & Turpin, C. (2018). Quantitatively improved treatment outcomes for combat-associated PTSD with adjunctive art therapy: Randomized controlled trial. *Art Therapy*, 35(4), 184–194. DOI: <https://doi.org/10.1080/07421656.2018.1540822>
3. Gantt, L., & Tripp, T. (2021). The image comes first: Treating preverbal trauma with art therapy. In J. L. King (Ed.), *Art therapy, trauma, and neuroscience* (p. 67–99). New York: Routledge.
4. Malchiodi, C. (2006). *The art therapy sourcebook*. New York: McGraw-Hill Education.
5. Naumburg, M. (1966). *Dynamically oriented art therapy: Its principles and practices, illustrated with three case studies*. New York: Grune & Stratton.
6. Voznesenska, O. (2019). Feniks, shcho narodzhuietsia z popelu: Posttravmivne zrostantia zasobamy artterapii [A Phoenix Rising from the Ashes: Post-Traumatic Growth Through Art Therapy]. *Prostir artterapii*, 2, 26, 52–62 [in Ukrainian].
7. Voznesenska, O., Robelo-Tymchenko, N., Speizer, V. M., Speizer, F., & Starovoitov, A. (2023). Artterapiia v roboti z kolektyvnoiu travmoiu [Art Therapy in Working with Collective Trauma]. *Prostir artterapii*, 1(33), 4–26. Retrieved from <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/737692/1/Art%20Therapy%20Space-Coll.of%20scient.articles-2023-Issue%2033%281%29.pdf> [in Ukrainian].
8. TSN. (2022, August 20). Hlynoterapiia — sposib zniattia tryvozhnosti dlia ukrainskykh viiskovykh [Clay Therapy as a Way to Reduce Anxiety in Ukrainian Soldiers]. Retrieved from <https://tsn.ua/video/video-novini/glinoterapiya-sposib-znyattya-trivozhnosti-dlya-ukrayinskih-viyskovih.html> [in Ukrainian].
9. PressPoint Vinnytsia. (2024, September 13). Hlynoterapiia dlia viiskovykh za pidtrymky prohramy “MKhP Poruch” [Clay Therapy for Soldiers with the Support of the “MHP Poruch” Program]. Retrieved from <https://www.youtube.com/watch?v=B6NZC8LQZk4> [in Ukrainian].
10. Druzh, O., Chernenko, I., & Perhamenshchuk, O. (2024). Vykorystannia hlinoterapii yak metodu psykholohichnoi rehabilitatsii ta pidtrymky psykhichnoho zdorovia uchasnykiv viiskovykh dii [The Use of Clay Therapy as a Method of Psychological Rehabilitation and Mental Health Support for Combatants]. *Habitus*, 61, 252–257. DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2024.61.46> [in Ukrainian].
11. Rohotchenko, S. (n.d.). Interviu z O. Holubtsem [Interview with O. Holubets]. Author’s archive [in Ukrainian].
12. Rohotchenko, S. (n.d.). Interviu z O. Perhamenshchukom [Interview with O. Perhamenshchuk]. Author’s archive [in Ukrainian].
13. *Edith Kramer — Art Therapy’s Muse: Part 1*. (n.d.). Retrieved from <https://www.psychotherapy.net/video/edith-kramer-art-therapys-muse-part-1>
14. *Mystetstvo v chas viiny. Tezy dopovidei I Mizhnarodnoi konferentsii* [Art in Times of War. Abstracts of the 1st International Conference]. (2024). Lviv: Western Regional Research and Art Center of the National Academy of Arts of Ukraine [in Ukrainian].
15. *Mystetstvo v chas viiny. Tezy dopovidei II Mizhnarodnoi konferentsii* [Art in Times of War. Abstracts of the 2nd International Conference]. (2025). Lviv: Western Regional Research and Art Center of the National Academy of Arts of Ukraine [in Ukrainian].
16. Sknar, O. (2022). Vyklyky viiny: identychnist ta instrumenty roboty psykholoha (tilo yak resurs) [Challenges of War: Identity and Tools of a Psychologist (Body as a Resource)]. *Prostir*

artterapii, 1(31), 89–100. Retrieved from <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/734030/1/Скнар-викилики-війни-тіло-як-інструмент-роботи-психолога.pdf> [in Ukrainian].

17. Yasnytska, O. (2023, June 12). Nezvychnyi sposib reabilitatsii dlia viiskovykh! U khid yde hlyna [An Unusual Method of Rehabilitation for Soldiers: Clay Is Used]. *Fakty ICTV*. Retrieved from <https://www.youtube.com/watch?v=emt37TT735M> [in Ukrainian].

Svitlana Rohotchenko

CLAY THERAPY AS A COMPONENT OF ART THERAPY IN THE CONTEXT OF THE RUSSO-UKRAINIAN WAR

Abstract. The article explores the phenomenon of clay therapy (hlinotherapy) as a component of art therapy in the context of the Russo-Ukrainian War. The focus is on clay therapy not only as a therapeutic practice but also as a sociocultural phenomenon that unites artistic, psychological, and humanitarian dimensions of the contemporary Ukrainian wartime experience. The process of clay modeling is considered as an act of self-expression that helps individuals—both soldiers and civilians who have suffered physical injuries, concussions, or psychological trauma—to restore contact with their bodies, memories, and emotions. It is emphasized that clay therapy has proven to be one of the most effective methods of rehabilitation.

The author demonstrates how this method of art therapy acquires new cultural significance through initiatives of Ukrainian artists, sculptors, educators, and psychologists. Collaborative clay modeling between wounded soldiers and artists becomes not only a form of therapy but also an artistic act that creates a new aesthetic of traumatic experience. The research is based on interviews with specialists, including art historian Orest Holubets and sculptor Oleksii Pergamenshchuk, and includes an analysis of international art therapy practices alongside Ukrainian developments. The author stresses that clay therapy is significant not only for individual rehabilitation but also for the formation of collective memory—as a shared experience that overcomes isolation, fear, and trauma. Through collective creativity, the connection between the individual and the community, between the past and the future, is restored. In this sense, clay therapy emerges as an important phenomenon of contemporary Ukrainian culture, integrating art, psychology, and civic engagement.

Keywords: art therapy, clay therapy, warrior, concussion, image, sculptor, contemporary art.

Стаття надійшла до редакції 13.09.2025. Стаття прийнята до друку 04.10.2025. Дата публікації: 26.12.2025.